

MTA NYTI – KÖZÉPTÁVÚ STRATÉGIAI TERV (2016–2019)

1. Az intézet küldetése és stratégiai céljai

Az MTA Nyelvtudományi Intézetének alapfeladata a magyar, az uráli, az általános és alkalmazott nyelvészet, továbbá a fonetika területén nemzetközi színvonalú kutatásokat végezni; a magyar nyelv nagyszótárát elkészíteni, archív anyagát gondozni; a magyar nyelv változatait, kisebbségi nyelveket, és az európai integráción belüli nyelvpolitikai kérdéseket vizsgálni. Kiegészítő feladatai: nyelvi korpuszok és adatbázisok létrehozása, számítógépes alkalmazások nyelvészeti alapjainak megalkotása, közönségszolgálat, szakértői vélemények készítése. Az ELTE-MTA Elméleti Nyelvészet Kihelyezett Tanszék révén részt vesz a felsőoktatásban is.

2. A stratégiai kutatási irányok meghatározása

Alap kutatás

- A1. Nyelvelméleti modellalkotó és leíró vizsgálatok, a nyelvi alrendszerek interakcióinak modellezése
- A2. Eltérő dokumentáltságú európai és ázsiai nyelvek térbeli és időbeli változatainak leírásai, tipológiai és kontaktológiai vizsgálata

Alkalmazott és interdiszciplináris kutatások

- B1. *A magyar nyelv nagyszótára* – újabb (6–8.) kötetek megjelentetése, a szótár hozzáférhetővé tétele nyilvános elektronikus felületen
- B2. Nyelvi hátrányos helyzet kutatása és stratégiák kidolgozása: elsődlegesen cigány és siket gyermekek oktatási esélyeinek kutatása, standardizáció és oktatási módszertan kidolgozása. A magyarországi és Kárpát-medencei kisebbségi nyelvek, pl. a határon túli magyar, valamint a hazai kisebbségek nyelveihez fűződő két- és többnyelvűség tanulmányozása.
- B3. Az emberi elme, az agy és a nyelv közti relációk kutatása a releváns nyelvészeti, neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai elméletek kereteiben; veszélyeztetett nyelvek terepmunkán alapuló szociolingvisztikai vizsgálata; új nyelvhasználati színterek, egyéni repertoárok leírása

Nyelv- és beszédtechnológiai fejlesztés

- C1. A magyar nyelv digitális életképességének hosszú távú megteremtése (korpuszépítés, lexikográfiai és terminológiai erőforrások készítése, elemző eszközök készítése); nyelvi örökségünk digitális feldolgozása (beleértve a veszélyeztetett rokon nyelveket is)
- C2. Szemantikus technológiák kifejlesztése a nyelvi közlések tartalmának számítógépes megértése céljából.

Szolgáltatás a szakmai és a szélesebb közönség számára

- D1. Szakmai információs központ fenntartása (honlap, levelezőlista, könyvtár), nyilvános elérésű adatbázisok fejlesztése és üzemeltetése
- D2. Aktív részvétel a felsőoktatásban (MTA–ELTE elméleti nyelvészet programok: BA, MA, doktori képzés)
- D3. Közönségszolgálat és nyelvi tanácsadás, a helyesírási tanácsadó portál (helyesiras.mta.hu, Helyes blog) valamint az Utónévportál fejlesztése és üzemeltetése

Az alábbi táblázat a fő stratégiai értékeknek tartott szempontok szerint jellemzi a fent megjelölt stratégiai kutatási irányokat:

	Nemzetközi jelentőség	hasznosság	Társadalmi	Nyelvi leletmentés	Kísérletes módszer	Komparatív stúdium	beszédtechnológiai kutató	Nyelv- és technológia
Alapkutatás	A1	✓			✓	✓		
	A2	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Alkalmazott és interdiszciplináris kutatás	B1		✓	✓				✓
	B2	✓	✓	✓	✓	✓		✓
	B3	✓	✓		✓			✓
Nyelv- és beszédtechnológiai fejlesztés	C1	✓	✓	✓				✓
	C2	✓	✓					✓
Szolgáltatás	D1	✓	✓	✓			✓	✓
	D2	✓	✓					
	D3		✓					✓

3. Teljesítménymutatók rendszere

– alapkutatás:

- publikációs mutatók (mennyiség, minőség), idézettségi mutatók, egyéb láthatóság (konferencia-előadás stb.)
- pályázati sikeresség

– alkalmazott kutatás:

- publikációs mutatók, idézettség, egyéb teljesítménymutatók (pl. adatbázisok növekményének mértéke / adatbázisok mélységi és mennyiségi mutatói)
- pályázati sikeresség
- gazdasági és/vagy társadalmi hasznosulás mértéke

– nyelv- és beszédtechnológiai fejlesztés:

- gazdasági hasznosíthatóság
- webes látogatások/lekérdezések száma
- pályázati sikeresség
- egyéb társadalmi hasznosulás mértéke

4. Stratégiai cselekvési tervek meghatározása: intézeti szintű programok és projektek éves bontásban

A 2. pontban vázolt stratégiai kutatási irányokhoz illeszkedően a következő öt éves periódusban a már futó projektumok mellett újak indítását is tervezzük, továbbá mind a már futó, mind pedig a tervezett kutatási programok finanszírozására intenzív pályázati tevékenységet irányozunk elő. Éves bontásban:

2016

új projektumok indítása:

- Argumentumszerkezet és eseményszerkezet (pályázat: NKFIH, 2016–2020), új kutatócsoport létrehozásával [A1]
- A magyar és más nyelvek magánhangzó-harmóniai mintázatainak tanulmányozása elméleti nyelvészeti és kísérleti módszerekkel (pályázat: NKFIH, 2016–2020 [A1]
- A korai nyelvfejlődés neurokognitív előrejelzőinek vizsgálata (konzorciális pályázat: NKFIH, 2016–2020) [B3]

már benyújtott és tervezett pályázatok:

- NKFIH: a készülő új magyar etimológiai szótár elektronikus változatának véglegesítése, és a nyomtatott változat előkészítése [B1]
- ERC Advanced Grant – Az uráli nyelvek mondattanának változása aszimmetrikus kontakthelyzetben [A2]
- H2020: MEMOS Többnyelvű regionális útinform rendszer fejlesztése [C1]
- H2020: Virtual Language Museum [C1]
- H2020: ELEXIS Európai lexikográfiai infrastruktúra megteremtése [C1]

tudományos rendezvények:

- Beszédkutatás konferencia

2017

új projektumok indítása:

- A magyar siket jelnyelv leíró nyelvtana (pályázat: NKFIH) [B2]
- a romani (cigány) nyelv dialektális változatosságának felmérése országos szinten [B2]
- technológia fejlesztése a nyelvi közlések tartalmának számítógépes megértésére a számítógépes (disztribúciós, vektoros) szemantika legújabb módszereivel [C2]

pályázatok:

- ERC Advanced Grant – összehasonlító mondattani kutatások [A1]
- NKFIH: A magyar mondatintonáció laboratóriumi fonológiai kutatása [A1]
- NKFIH: Korai neurokognitív markerek és az anyanyelv-elsajátítás kapcsolatának nyomkövetéses vizsgálata (a korai nyelvfejlődést kutató projektum folytatására) [B3]

- Afázias és Alzheimerrel élő személyek mondatmegértésének összehasonlító kutatása szemmozgáskövető rendszerrel és mondattani tesztekkel – intézményközi pályázat [B3]
- MTA Infra2: szemantikai nyelvtechnológiai infrastruktúra kiépítése [C1]

tudományos rendezvények:

- Pragmatics Roundtable (az SZTE-vel közösen) [A1]
- az International Association of Chinese Linguistics éves konferenciája (IACL-25) (az ELTE-vel közösen) [A1]
- nemzetközi konferencia az uráli nyelvek szintaktikai változásairól [A2]
- 2nd International Conference on the Socio-economic and Ethnocultural problems of Siberia and the Arctic regions [A2]
- CAPSS (Challenges in analysis and processing of spontaneous speech) Workshop [C1]
- ICSH (13th International Conference on the Structure of Hungarian) [A1]

2018

új projektumok indítása:

- A prozódia szerepe a nyelvelsajátításban (tervezett NKFIH-pályázattal) [A1, B3]

pályázatok:

- nemzetközi együttműködési projektum (Alexander von Humboldt-Stiftung) a már futó *Grammatika és pragmatika* együttműködési projektum kiegészítésére és kiterjesztésére [A1]
- NKFIH: a beszélő személy spontán beszédének jellemzői [A1]
- MTA Lendület: kriminalisztikai fonetika
- MTA Infra2: kutatási infrastruktúra-fejlesztés gépi szövegértéshez [C1]

tudományos rendezvények:

- GLOW Colloquium (a generatív nyelvészet legnagyobb presztízsű nemzetközi konferenciája) [A1]
- 7th International Conference on Samoyedology [A2]

2019

új projektumok indítása:

- A pragmatika és a grammatika interakciója és a mondatfajták (pályázat: NKFIH, 2019–2023) [A1]
- Dimenzionális nyelvtörténeti vizsgálatok középmagyar élőnyelvközeli korpuszon (pályázat: NKFIH) [A2]
- ICSH (14th International Conference on the Structure of Hungarian) [A1]

pályázatok:

- MTA Lendület: Nyílt forráskódú szoftver fejlesztése az intonáció stilizációjára [A1]
- NKFIH: a BEA spontánbeszéd-adatbázis további fejlesztése és annotálása [C1]

tudományos rendezvények:

- Comparative Germanic Syntax Workshop [A1]
- Beszédkutatás konferencia

5. Külső környezet, belső adottságok, üzleti tervezés

5.1. Külső környezet

A NYTI hazai viszonylatban meghatározó, sőt megkerülhetetlen jelentőségű, nemzetközi elismertsége is nagy mértékben növekedett az elmúlt években. Társintézményeinkkel és számos nemzetközileg is jegyzett külföldi intézménnyel kapcsolatunk kiváló. A NYTI több vonatkozásban is a hazai nyelvtudomány központi intézményeként és fontos európai tudományos központként működik.

Az egy kutatóra jutó központi költségvetési támogatás a humán és társadalomtudományi intézetek között a NYTI-ben a legalacsonyabb, ráadásul a 0 Ft mértékű dologi támogatást nem tudja ellensúlyozni a hazai pályázatokból nyert, egyébként jelentős, az éves költségvetés 1/3-át elérő összeg - elsősorban a rezsihányadokra vonatkozó megszorítások miatt. Ez alapvető nehézségként jelentkezik a kutatómunka biztonsága terén és komoly likviditási problémákkal jár. Ugyanakkor a jövőben nyilvánvalóan sikeresebbeknek kell lennünk a külföldi (elsősorban EU-beli) pályázatok elnyerésében, amire a potenciál adott.

5.2. Belső adottságok

Az intézet kutatói állománya képzettségét, szakértelmét, aktivitását tekintve megfelel a stratégiai tervek állította követelményeknek, alkalmas azok megvalósítására. Fiatall kollégák folyamatos bevonása ugyanakkor feltétlenül szükséges.

Az intézet infrastruktúrája nagyrészt megfelelő. Az épület ugyanakkor építészeti és műszaki felújítást igényel, amit a 2016. augusztus – 2017. március közötti időszakra tervezünk, az MTA központi finanszírozásában. Az informatikai infrastruktúra további fejlesztésén folyamatosan dolgozunk, az előrehaladás üteme a pályázati sikeresség függvénye. Ugyanakkor a pályázati forrásokból beszerzett eszközállomány működtetése, karbantartása már nem biztosított, csak saját bevételből tudjuk őket működtetni, ami ismét csak további pályázatokból lehetséges.

A fentebb említett alulfinanszírozottsági problémák veszélyeztethetik a stratégiai célok elérését. Pályázati tevékenységünk és sikerességünk jónak mondható, de tapasztalataink szerint ez nem elégséges a probléma hathatós megoldására. Ugyanakkor a személyi költségkeret is feszített, azaz nem hagy lehetőséget a stratégiai igények megfelelő és gyors követését lehetővé tevő új alkalmazásokra – e téren is a pályázati sikerességtől függünk. Veszélyt jelent azonban terveinkre az üzleti szféra által kínált nagyobb jövedelmek, amelynek köszönhetően már eddig is több ígéretes fiatal munkatárs távozott az Intézetből.

5.3. Üzleti tervezés

Az üzleti tervezést nagy mértékben megnehezíti, hogy az irányítószervi támogatás csak bért és járulékokat tartalmaz (mely jelenleg is gyakorlatilag 100%-os lekötöttségű), dologi költségkeretet nem, ez állandó likviditási problémát okoz (v.ö. a fenti 5.1, 5.2 pontokkal). Az intézet saját bevételei (minthogy gazdálkodási tevékenységet nem végzünk) elenyészőek, így a nyilvánvalóan állandó hiányt pályázati bevételekkel kell lefedni, ezek viszont nem tervezhetőek, még rövid távon sem. További nehézségekhez vezet, mint azt épp a vizsgált időszakban kellett megtapasztalnunk, az utófinanszírozott pályázatok elszámolásának és a külső finanszírozó általi pénzügyi teljesítésnek az akár több éves (!) elhúzódása, de a névleg előfinanszírozó OTKA/NKFIH is sok esetben jelentős késéssel bocsátja rendelkezésünkre az éves keretösszegeket. Bizonyos pályázatok pedig, mint a nemrég befejezett nagy összegű JelEsély TÁMOP pályázat, egyáltalán nem biztosítják rezsiköltség kifizetését.

Ebben a helyzetben az üzleti tervezés gerince nem lehet más, mint az intenzív pályázati tevékenység. Különösen az EU-s források bevonására irányuló pályázati tevékenységet kell erősítenünk a következő időszakban. Ehhez nagy segítséget jelentettek az EUHUNKPT pályázatok, melyekre a jövőben is számítunk. Az Intézet műszaki infrastruktúráját az MTA infrastruktúrafejlesztési pályázataiból valamint a pályázati keretből folyamatosan fejlesztjük. A kiadások optimalizációján is folyamatosan dolgozunk, ugyanakkor e téren komoly csökkentésre nincs lehetőség, hiszen az elkerülhetetlenül a szakmai munka minőségének rovására menne. A bér- és járulékkeret feszítettségét pedig egyfelől ismét csak pályázati álláshelyekkel, másfelől az esetenként (elsősorban nyugdíjazáskor) felszabaduló álláshelyeknek a stratégiai kutatási irányokhoz történő allokációjával próbáljuk kezelni.

Látunk ugyanakkor lehetőséget arra, hogy a költségvetési források központi elosztási rendszerének módosításával a fent vázolt gazdálkodási nehézségek egy részét orvosolni lehessen – erre vonatkozólag egy javaslatot terjesztünk itt elő. Az intézet pénzügyi tervezési lehetőségei rendkívül kötöttek, mivel az egy alrendszerbe tartozó költségvetési intézmények pénzügyi tervei jelenleg merev függési viszonyokon alapulnak. Az intézet dinamikus pénzügyi stratégiára törekszik, ami akkor teljesülhet, ha az MTA mint fenntartó szintén dinamikus pénzügyi stratégiát követne, tehát nem mereven konstans pénzkereteket rendelne az intézetekhez, hanem egy előre meghatározott arány szerinti mobil keretet, egyfajta pénzügyi kiegyenlítő zónát tartana fent. Ezzel lehetne kiegyensúlyozni azt a tervezhetőséget negatívan befolyásoló variabilitást, melyet az intézet pályázati és egyéb bevételeinek előre nem látható évenkénti változásai okoznak, miközben a működési, dologi költségek nagyjából állandóak, a személyi keret pedig maradéktalanul le van kötve. Egy megfelelő arányszámot kellene megállapítani arra, hogy a fenntartó milyen mértékig hajlandó a dologi, működési költségek finanszírozásához hozzájárulni, ehhez alapul véve egy az intézet összköltségvetéséhez mért, feltételezett pályázati bevétel hányadot. E hozzájárulási mérték megállapítása után, amikor egy adott évben az intézet pályázati bevételhányada meghaladja az alapul vett arányszámot, akkor a fenntartó részéről a finanszírozás ennyivel csökken, amikor viszont az intézet adott évi pályázati bevétele elmarad a megállapított aránytól, akkor az alapul vett mértékkel növekedne a fenntartó pénzügyi intézmény éves ráfordítása, a pénzügyi kiegyenlítő zóna keretén belül.

6. Az intézkedések nyomon követése, a stratégiai akciók megvalósulásának mérése, ellenőrzése

6.1. Minőségbiztosítás: tudományos értékelési rendszer

Szabályzatba foglaltuk a kutatócsoportok és kutatók értékelési rendszerét (<http://www.nytud.hu/bel/szabalyzat/kutcsopertekeles2013.pdf>), mely egységesen kezeli a csoportos és egyéni értékeléseket, pontosan meghatározva a felelőségeket, időszakokat és értékelési szempontokat. Az intézeti és a pályázati kutatócsoportok értékelését, valamint az egyéni kutatói értékeléseket különválasztva folytatjuk le. Két szempontcsoportunk közül az elsődlegesbe a tudományos teljesítményre vonatkozók tartoznak (3 csoportra bontva: alap-, illetve alkalmazott kutatás, valamint fejlesztés, mindegyikhez a jellemző teljesítményeket felsorolva), a másodlagosba a tudományos potenciál, a tudományos közéleti tevékenység, a gazdasági-társadalmi hasznosulás és az intézményi jelentőség. A táblázatba rendezett szempontokhoz 3 fokozatú minősítési rendet társítottunk. A nem megfelelően vagy tartósan eredmény nélkül működő kutatócsoportokat nem tartjuk fenn.

6.2. A stratégiai tervek megvalósulásának kontrollja

A szakmai teljesítményértékelés mellett folyamatosan figyelemmel kísérjük a külső környezet és a belső működési feltételek változásait, így különösen: a finanszírozási helyzetet, a pályázati eredményességet, az infrastrukturális valamint a humán erőforrások terén esetlegesen bekövetkező változásokat. Szükség esetén az igazgató (az igazgatótanács bevonásával) intézkedéseket tesz korrekciókra annak érdekében, hogy a fentebb részletezett stratégiai célok megvalósuljanak, pl. belső erőforrás-átcsoportosítás, a kutatócsoportok pályázati tevékenység központi támogatása, belső pályázatok kiírása, intézeti szintű pályázatok.

Budapest, 2016. április 28.

Kenesei István
igazgató

Melléklet: Az intézet stratégiai tervsémája Kaplan & Norton (2000) alapján, a Kaplan (2010) által javasolt, a közszféra intézményeire való alkalmazhatóságot szem előtt tartó módosítással

